

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Конопельського Віктора Ярославовича

на дисертацію Кутепова Ігоря Олександровича на тему:

«Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні є надзвичайно складним питанням як у доктринальному, так і прикладному аспектах. У Кримінальному кодексі України передбачена ст. 209, яка встановлює відповідальність за це кримінальне правопорушення. Проте за час існування КК України вона зазнавала чимало змін, що свідчить про недосконалість законодавства та правозастосовної практики з цього питання. У зв'язку з цим важливою потребою сьогодення стають стратегічні системні законодавчі реформи, спрямовані на покращення процесу запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, з метою забезпечення готовності уповноважених державних органів до ефективного виконання функцій держави, забезпечення запобігання відмивання «брудних» коштів, особливо злочинними спільнотами. Актуальність обраної теми дослідження пояснюється значною суспільною небезпекою легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом та реальної загрози економічній стабільності як України, так і інших держав. Ця небезпека обумовлена тим, що з розвитком сучасних технологій виведення коштів, отриманих незаконним шляхом, здійснюється за допомогою безготівкових активів (криптовалюти), яку неможливо відслідкувати як в Україні, так і в інших державах. У зв'язку з цим актуальним та необхідним питанням на сьогодні є створення в Україні дієвої системи заходів запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Так, відповідно до даних Офісу Генерального прокурора за 2018 рік кількість кримінальних правопорушень, досудове розслідування в яких

проводилося за ст. 209 КК України, становило 175 проваджень, 2019 року – 149, 2020 року – 2652. На сьогоднішній день ситуація суттєво не змінилася. Проте враховуючи високий рівень латентності кримінальних правопорушень цієї категорії, можна стверджувати про те, що кількість фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є в декілька разів більшою. Обставини, що спричиняють таку ситуацію, зумовлені інтеграцією економічних процесів у зв'язку зі вступом України до Європейського Союзу, стрімким розвитком інформаційних технологій, недосконалістю захисту економічної системи та появою нових видів безготівкових активів, які на сьогодні недостатньо законодавчо врегульовані. Крім того, актуальним на сьогодні є приведення українського антилегалізаційного законодавства до міжнародних нормативних актів.

Однак на сучасному етапі розвитку України запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, не достатньо досліджено, а це не сприяє усуненню прогалин цього інституту в кримінальному та кримінально-процесуальному праві України.

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що обрана тема дисертації Кутеповим І.О. за темою «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень», має комплексний характер, важливе як теоретичне, так і практичне значення, а отже має високий рівень актуальності.

Аналіз представлених І.О. Кутеповим положень дисертаційного дослідження, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено детальний аналіз теми, актуальної у теоретичному та практичному плані, а також сформульовано висновки і пропозиції, що виносяться на захист. Оцінюючи дисертацію у цілому, можна констатувати, що дисертація підготовлена на високому науковому рівні, її структура логічно побудована, ключові проблеми чітко сформульовані, наукові положення характеризуються високим ступенем обґрунтованості та достовірності, а висновки та рекомендації можуть стати основою пошуку в інших галузевих юридичних науках. Цей висновок

підтверджується основними критеріями, за якими оцінюються подібні наукові роботи.

Вивчення положень дисертації здобувача дає можливість стверджувати, що об'єкт та предмет дисертації відповідають заявленій темі і свідчать про правильність обраних автором методологічних підходів до розкриття проблем, що винесені у роботі. Структура плану роботи та послідовність його викладення також відповідає темі дослідження й у повному обсязі розкриває її зміст. Автором вміло та послідовно визначено завдання дослідження, які логічно впливають із заявленої мети. Заслужують також на схвалення використання у роботі зазначених методів дослідження, виваженість їх обрання та вдале застосування.

Дисертантом опрацьовано 190 наукових та науково-правових джерела, на які автор посилається у тексті роботи щодо питань проблематики дослідження та обґрунтування власних висновків, що вказує на достатні знання дисертантом предмета, а також на його навички до самостійного наукового аналізу.

Зазначене свідчить про наявність комплексної, цілісної роботи та вказує, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості.

У роботі простежується зв'язок з науковими програмами, планами та темами. Зокрема, дисертація узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30 квітня 2024 року. Дисертацію виконано відповідно до положень Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), а також в межах науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер № 0116U006773), згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету

внутрішніх справ «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи запобігання злочинності» (державний реєстраційний номер № 012U002156), та згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри кримінально-правових дисциплін за темою «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (Протокол ВР ОДУВС № 2 від 23.09.2024 року). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ від 28 жовтня 2021 року (протокол № 3). Тему уточнено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ від 18 лютого 2022 року (протокол № 8).

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження.

Дисертацію подано у виді рукопису. Основна частина дисертації охоплює два розділи, що містять дев'ять підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми, переконують, що відповідні питання є теоретично і практично важливими та перспективними для наукового дослідження. Стосовно обґрунтованості отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її емпіричного підґрунтя. При написанні роботи дисертант опрацював достатній обсяг наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, практику Європейського суду з прав людини.

Емпіричну базу дослідження становлять Єдиний державний реєстр судових рішень, база даних Європейського суду з прав людини. Під час проведення дослідження використано 293 судових рішення національних судів України, зокрема, 52 судових рішення ВАКС, та досліджено 47 справ Європейського суду з прав людини..

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає у тому, що представлена робота є одним із перших досліджень, в якому представлено комплексну систему знань про феномен та механізми

виявлення та протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень.

Так, заслугують на підтримку й визнання елементами наукової новизни дослідження вперше обґрунтовані в рецензованій праці такі здобутки дисертанта:

- запропоновано авторський підхід щодо комплексного аналізу процесуальних процедур кримінального переслідування за злочини, пов'язані з легалізацією доходів та ухиленням від сплати податків, що ґрунтується на сучасних цифрових, інформаційних, процедурних і технологічних комплексах вітчизняного, транснаціонального та нормативно-правового реагування;

- сформульовано систему ознак щодо розмежування правомірної податкової оптимізації та кримінального ухилення від оподаткування, із визначенням основних рис шахрайського використання схем трансфертного ціноутворення та офшорних юрисдикцій;

- виявлено структури протиправних легалізаційних схем, що використовуються із застосуванням новітніх інформаційних технологій та інструментів на основі вчинених предикатних кіберзлочинів та правопорушень пов'язаних з незаконним використанням криптовалют.

На увагу і обговорення заслуговують і ті положення, які, були удосконалені в роботі та отримали подальший розвиток:

- теоретико-прикладні положення про механізм збирання, оцінки та процесуального оформлення цифрових і фінансових доказів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, зокрема в контексті стандартів допустимості; процесуальної координації між суб'єктами кримінального провадження (слідчими, прокурорами, аналітичними підрозділами, експертами), а також взаємодії з уповноваженими органами фінансового моніторингу; міжнародними суб'єктами правової допомоги та екстрадиції у світлі міжнародних конвенцій (зокрема Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції Ради Європи про відмивання доходів) і принципу взаємності;

- наукове бачення шляхів імплементації зарубіжного досвіду щодо розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацію доходів та суміжних кримінальних правопорушень, що ґрунтується на внесенні змін та доповнень до законодавства; місце та значення міжнародно-правових стандартів у системі організаційно-правових основ розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацію доходів та суміжних кримінальних правопорушень; рекомендації щодо запровадження новітніх методів виявлення, збирання та збереження електронних слідів та доказів.

В роботі містяться і інші положення, висновки та пропозиції теоретичного і практичного характеру, які істотно розширюють наукові знання про протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, а результати дослідження свідчать про цілісність наукового пошуку, завершеність та значущість новизни отриманих результатів не лише для теорії, а й для практичної діяльності. Наукові публікації, відображають основний зміст усіх розділів дисертації, а також основні положення і результати дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації виявилися наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, соціології, теорії права, міжнародного права, кримінального та кримінально-процесуального права, досліджені історичні та методологічні засади у сфері запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законах України, указах Президента України, постановах і розпорядженнях Кабінету Міністрів України, а також підзаконних нормативно-правових актах України, законодавстві зарубіжних країн, рішеннях Європейського суду з прав людини.

Автором досягнуто мету дослідження, а саме, теоретичне узагальнення та вирішення комплексних науково-прикладних завдань з вивчення різноманітних

способів вчинення податкових злочинів та відмивання доходів від таких злочинів, та формування на цій основі дієвого механізму протидії цим злочинам, вдосконалення методики доказування та тактику захисту у кримінальному провадженні для забезпечення справедливого та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду даної категорії справ. Крім цього, автором для досягнення мети та завдань дисертаційного дослідження використано широкий методологічний інструментарій.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його результати можна використати - у науково-дослідній роботі (акт впровадження ОДУВС від 03.06.2025 року); - в освітньому процесі – для викладання дисциплін кримінально-правового та кримінально-процесуального циклу (акт впровадження ОДУВС від 03.06.2025 року);- у правотворчій діяльності – для нормативно-правового забезпечення розслідування злочинів у фінансовій сфері; - у правозастосовній сфері – для вдосконалення практики протидії злочинам економічного характеру.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення й результати дослідження відображено у трьох статтях, опублікованих у фахових виданнях України та у тезах трьох наукових доповідей на всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання з 2021 року. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Оформлення дисертації. Дисертація І.О. Кутепова оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час аналізу

рецензованої дисертації та опублікованих праць І.О. Кутепова фактів порушення академічної доброчесності (плагіату, фальсифікацій, фабрикацій тощо) не виявлено. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використані методики дослідження та джерела інформації містять відповідні посилання. Дисертація є завершеною, самостійно виконаною роботою, що має вагомe теоретичне і прикладне значення.

Разом із тим, ознайомлення з рукописом І.О. Кутепова дозволяє висловити окремі побажання і критичні судження, які потребують додаткової аргументації чи дискусії:

1. Дисертантом проаналізовано відповідну правозастосовну практику США та окремих країн ЄС щодо запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. Безумовно, використання порівняльно-правового (компаративного) методу у контексті предмета дослідження є позитивним і репрезентативним. Водночас постає питання, якими саме критеріями керувалася автор при виборі зазначених зарубіжних країн. І чому досвід саме цих країн досліджено в роботі?

2. На сторінці 56 дисертації здобувач стверджує, що з точки зору ступеня тяжкості, частина перша статті 212 ККУ передбачає відповідальність за злочин середньої тяжкості, тоді як кваліфікуючі обставини, зазначені в частинах другій і третій, свідчать про тяжкий або особливо тяжкий характер діяння, що не відповідає ч. 3 статті 12 Кримінального кодексу України, де злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Вказані зауваження та рекомендації носять дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки представленого до захисту дисертаційного дослідження, і можуть бути враховані у ході подальших наукових досліджень.

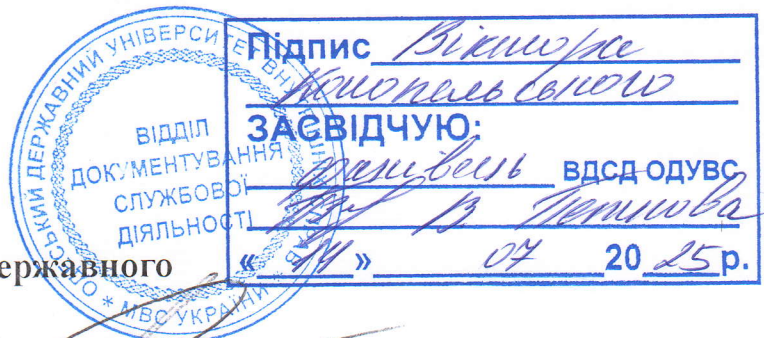
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація Кутепова Ігоря Олександровича «Доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень» є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, а також у розробленні рекомендацій щодо практики застосування норм кримінального та кримінально-процесуального права у цій сфері. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право».

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року №341), а її автор Кутепов Ігор Олександрович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології Одеського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Віктор КОНОПЕЛЬСЬКИЙ